

The impact of economic adjustment programs on the foreign policy of the Zionist regime (1970–2010)

Ashkan Golafshan¹

Alireza Koohkan²

Received: 2024-02-27

Revised: 2024-04-16

Accepted: 2024-05-19

Available Online: 2026-03-18

How to cite this article:

Golafshan, A & Koohkan, A. (2026). The impact of economic adjustment programs on the foreign policy of the Zionist regime (1970–2010), Iranian Research Letter of International Politics, 14 (01), 33 - 55 .(in Persian with English abstract)

<https://doi.org/10.22067/irlip.2026.86963.1502>

Extended abstract

1-INTRODUCTION

Since its formation, the Zionist regime has faced numerous economic crises in addition to widespread political crises. Simultaneously with the adoption of economic adjustment policies at the end of the 1970s, the economy of the Zionist regime underwent fundamental changes. In this regard, what is interesting next to the economic growth of the Zionist regime; It coincides with the change in the foreign policy of this regime. Therefore, this research tries to address the basic question of what effect did the reforms made in the framework of the economic adjustment program in the 1970s and later have on the evolution of the foreign policy of the Zionist regime? In response to this question, this hypothesis is proposed that the adoption of economic adjustment policies leads to the priority of economic goals and interests in the framework of developmentalist foreign policy, strengthening relations with great powers, regionalism and reducing regional tensions and developing Multilateral diplomacy economic has become the foreign policy of the Zionist regime.

2- THEORETICAL FRAMEWORK

Unlike the economic nationalist system that ruled the years between the two world wars, after the end of World War II, a new system including many countries based on the principles of multilateralism with features of liberalism, legalism, etc Formed. After the collapse of the Bretton Woods system in the 1970s and the decline of the hegemony of the United States, the position of the neoliberal institutional approach became more prominent.

1. Ph.D. candidate of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran. Responsible author.)Corresponding Author: Golafshan_a@atu.ac.ir(
2. Associate Professor, Department of International Relations, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran. koohkan@atu.ac.ir

This approach, which emphasizes the nature of international society and the importance of its institutions as a reinforcement of values, is suitable for understanding and examining contemporary international politics. The mentioned approach, on the one hand, helps to understand and explain the benefits of expanding cooperation between countries that have common interests, and on the other hand, the logic of reasoning and understanding how to promote power, security, as well as the national and strategic interests of countries through the adoption of coordinated behaviors and provides collective decision-making in a global system with mutual dependence. The deepening of the phenomenon of economic globalization in connection with the neoliberal perspective, which is influenced by the policies of economic adjustment, has caused numerous challenges at the level of national governments' governance and has inevitably caused changes in the internal politics of countries and the type of their connection and connection with the international system. For many developed and developing countries, the mentioned phenomenon means a change in the way of managing economic institutions, the position of the government, foreign policy and their redefinition; Therefore, the ways in which governments are affected by globalization depend on the pattern of power, relationships within the political environment, economic status, and other factors. Therefore, in this research, it is necessary to examine the influence of political and economic issues on both domestic and international levels on the foreign policy of the Zionist regime. From the internal point of view, its effect on the foreign policy discourse and the need for more reforms in politically sensitive areas such as reducing government expenses, increasing competition and strengthening the capital structure, privatization and deregulation, labor market liberalization, and from an international point of view. Internationalization will have its effect on cooperation in multilateral institutions, strengthening and developing relations with great powers, reducing regional tensions and developing multilateral economic diplomacy in the foreign policy of the Zionist regime.

3- METHODOLOGY

The method of this qualitative research and data analysis is focused on explaining the causal relationship between independent (economic adjustment policy) and dependent (evolution in the foreign policy of the Zionist regime); For this purpose, to collect information from primary and secondary sources, including domestic and international documents, books and articles, searching on the Internet, artificial intelligence programs, specialized treatises, etc Used.

4- RESULTS & DISCUSSION

The policies of structural adjustment and economic development of the Zionist regime have given priority to economic goals and interests in the framework of developmentalist foreign policy, in the framework of strengthening relations with great powers, reducing regional tensions, and trying to advance peace negotiations with regional countries. which improved the indicators of economic development of the Zionist regime in various fields such as the expansion of foreign consumption markets, increasing exports, attracting foreign capital, providing cheap manpower, developing the tourism industry, increas-

ing the immigration of Jews, establishing a population balance in the occupied territories in favor of the Jews, reducing military costs and providing cheap sources of energy.

5- CONCLUSIONS & SUGGESTIONS

Simultaneously with the establishment of the Zionist regime in 1948, the foreign policy of this regime has been based on the priority of preserving the integrity of existence, expanding the vital space and ensuring its security through increasing interactions and cooperation with the western countries and the powers of the international system. In this regard, the conditions related to the formation of this regime, the security environment of the Middle East region and the views of the countries of the region towards the establishment of the Zionist regime have been very important in adopting this approach. However, over time, the importance of military and security issues decreased compared to the economic issues and industrial development of the Zionist regime. Especially in the 1970s, with the rise of the right-wing Likud party and the defeat of the Labor Party in the 1977 elections, the regime's foreign policy paid special attention to economic development and the adoption of structural adjustment policies. In this way, every political-economic step was taken according to the original version of the new economic program; As a result, the economy of the Zionist regime underwent a series of changes from the end of the 1970s, which increased the importance of foreign trade, strengthened the flow of international capital, reduced government expenses, increased competition, strengthened the capital structure, privatization, deregulation, etc became. In this context, what attracts attention besides the issue of structural adjustment and economic development of the Zionist regime is its simultaneity with the evolution of the foreign policy of this regime. Therefore, the policies of structural adjustment and economic development of the Zionist regime have given priority to economic goals and interests in the framework of developmentalist foreign policy in the framework of strengthening relations with great powers, reducing regional tensions, trying to advance peace negotiations with regional countries and so on. which improved the indicators of economic development of the Zionist regime in various fields such as the expansion of foreign consumption markets, increasing exports, attracting foreign capital, providing cheap manpower, developing the tourism industry, increasing the immigration of Jews, establishing a population balance in the occupied territories in favor of the Jews, reducing military costs and providing cheap sources of energy.

Keywords: Zionist regime, Likud party, economic adjustment, foreign policy, economic development

پژوهشنامه ایرانی
سیاست بین الملل
دوره ۱۴. شماره یک
شماره پیاپی ۲۷
پاییز و زمستان ۱۴۰۴

دوره انتشار: دو فصلنامه
شاپا چاپی: ۲۳۲۲-۳۴۷۲
شاپا الکترونیک: ۲۷۱۷-۳۴۰۲

doi 10.22067/irlip.2026.86963.1502

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۲۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۸/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۲۷

تأثیر برنامه‌های تعدیل اقتصادی بر سیاست خارجی رژیم صهیونیستی (۱۹۷۰-۲۰۱۰)

اشکان گل افشان^۱

علیرضا کوهکن^۳

چکیده

رژیم صهیونیستی از بدو شکل‌گیری علاوه بر بحران‌های سیاسی فراگیر با بحران‌های اقتصادی متعددی نیز مواجه بوده است. تحت چنین شرایطی حزب لیکود در دهه ۱۹۷۰ با شعار تعدیل ساختاری و آزادسازی اقتصادی توانست برای اولین بار حزب کارگر را شکست دهد. تحت تأثیر اقدامات حزب لیکود اقتصاد رژیم صهیونیستی در پایان دهه ۱۹۷۰ و به‌ویژه در دهه ۱۹۸۰ تحت یک سری تغییرات اساسی قرار گرفت که لوازم رشد اقتصادی چشمگیر این رژیم را در دهه‌های آتی فراهم ساخت. در این راستا آنچه در کنار رشد اقتصادی رژیم صهیونیستی جالب توجه است؛ هم‌زمانی آن با تحول در سیاست خارجی این رژیم است. در این راستا این پژوهش با روش کیفی و رویکرد تبیینی با کاربری نظریه نهادگرایی نئولیبرال سعی دارد به این پرسش اساسی بپردازد که اصلاحات انجام شده در چارچوب برنامه تعدیل اقتصادی در دهه‌های ۱۹۷۰ به بعد چه تأثیری بر تحول سیاست خارجی رژیم صهیونیستی داشته است؟ در پاسخ به این پرسش این فرضیه مطرح می‌شود که اتخاذ سیاست‌های تعدیل اقتصادی موجب اولویت یافتن اهداف و منافع اقتصادی در چارچوب سیاست خارجی توسعه‌گرا، تقویت و توسعه روابط با قدرت‌های بزرگ، تقویت منطقه‌گرایی، کاهش تنش‌های منطقه‌ای و توسعه دیپلماسی اقتصادی چندجانبه در سیاست خارجی رژیم صهیونیستی شده است.

واژگان کلیدی: رژیم صهیونیستی، حزب لیکود، تعدیل اقتصادی، سیاست خارجی، توسعه اقتصادی

- این مقاله مستخرج از رساله دکتری با عنوان «اقتصاد سیاسی و سیاست خارجی رژیم صهیونیستی ۱۹۷۰-۲۰۲۳» در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی می‌باشد.
- دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) Golafshan_a@atu.ac.ir
- دانشیار گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. koohkan@atu.ac.ir

۱- بیان مسئله

تشکیل ساختار اقتصاد سیاسی در رژیم صهیونیستی به دوران پیش از شکل‌گیری نظام سیاسی رسمی یعنی به دوران یشوف^۱ برمی‌گردد. پیش‌گامان اولیه شکل‌گیری صهیونیسم که در میان آن‌ها رهبران آینده نظام سیاسی جدید وجود داشتند در آرزوی رهایی یهودیان از ذهنیت دیاسپورا با اصرار بر فضیلت کار یدی و ایجاد یک جامعه برابری طلب مدرن الهام گرفته از ایدئولوژی‌های سوسیالیستی معاصر بودند و فرض آن‌ها این بود که این‌هدف با اراده محض رهبران و بدون توجه به محاسبات اقتصادی قابل‌دستیابی است. آن‌ها تحت تأثیر این تفکر نهادهای سیاسی مرکزی را با درجه بالایی از قدرت و اقتدار شبه‌دولتی تشکیل دادند و رهبران کارگری به‌دلیل سازماندهی سیاسی مطلوب و توافقات ائتلافی توانستند از سال ۱۹۳۱ به موقعیت برتری در ساختار سیاسی دوره یشوف را تا سال ۱۹۴۸ و سپس از سال ۱۹۴۸ تا سال ۱۹۷۷ رهبری نظام سیاسی اسرائیل را در اختیار داشته باشند. از ویژگی‌های عمده این ساختار می‌توان به درجه بالای تمرکز سیاسی-اقتصادی کمک‌های فزاینده بخش دولتی به بخش‌های کارگری با گرایش کشاورزی، بی‌توجهی کامل به کارایی و سودآوری اشاره کرد. در سال‌های اولیه پیدایش رژیم صهیونیستی سیستم اقتصادی به‌شدت سیاسی شده بود و احزاب سیاسی کنترل کاملی بر تخصیص منابع داشتند، اما باگذشت زمان این ساختار به‌صورت تدریجی دچار تغییر و تحول گردید که از مهم‌ترین عوامل مؤثر در شکل‌گیری این تغییرات می‌توان به تضعیف تدریجی باورهای ایدئولوژیک، تأثیرپذیری از ایالات متحده به‌عنوان یک الگو، جهانی‌شدن فزاینده اقتصاد و کاهش سطح تهدیدات بین‌المللی اشاره کرد. روند بروز این تغییرات به‌گونه‌ای بود که در سال ۱۹۹۶ اسرائیل از لحاظ بین‌المللی شدن اقتصاد به رتبه‌هفدهم در بین ۴۶ کشور جهان دست‌یافت.

با وجود این آنچه در کنار شکل‌گیری تغییرات و تعدیل اقتصادی در رژیم صهیونیستی جلب توجه می‌کنده زمانی این روند با تحولات در سیاست خارجی این رژیم است که این سؤال را مطرح می‌سازد که اصلاحات انجام شده در چارچوب برنامه تعدیل اقتصادی رژیم صهیونیستی در دهه‌های ۱۹۷۰ به بعد چه تأثیری بر تحولات سیاست خارجی این رژیم داشته است. در پاسخ به این پرسش این فرضیه را می‌توان مطرح ساخت که پیشبرد برنامه‌های تعدیل اقتصادی در رژیم صهیونیستی موجب ظهور سیاست خارجی چندجانبه‌گرا، اولویت یافتن اهداف و منافع اقتصادی در چارچوب سیاست خارجی توسعه‌گرا، توسعه و تقویت روابط با قدرت‌های بزرگ، تقویت منطقه‌گرایی، کاهش تنش‌های منطقه‌ای و توسعه دیپلماسی اقتصادی چندجانبه در سیاست خارجی این رژیم شده است. به‌همین منظور سیاست‌های جدید اقتصادی رژیم صهیونیستی به‌عنوان عامل تأثیرگذار بر سیاست خارجی این رژیم در نظر گرفته شده و برای بررسی تأثیر مذکور تلاش شده تا با به‌کارگیری معیارها و داده‌های موجود به چگونگی تحول سیاست خارجی رژیم صهیونیستی پرداخته شود. روش این تحقیق کیفی و تجزیه و تحلیل داده‌ها بر تبیین رابطه علی بین متغیرهای مستقل (سیاست تعدیل اقتصادی) و وابسته (تحول در سیاست خارجی رژیم صهیونیستی) متمرکز شده است؛ بدین منظور برای گردآوری اطلاعات از منابع اولیه و ثانویه مشتمل بر اسناد، کتب و

۱. واژه ای عبری (Yeshov) به معنای اسکان است. در کتاب‌های صهیونیستی به تجمع اسکان یهودیان در فلسطین قبل از ایجاد دولت صهیونیستی اطلاق می‌شود.

مقالات معتبر داخلی و بین المللی، جستجو در شبکه های اینترنتی، برنامه های هوش مصنوعی، رساله های تخصصی و... استفاده شده است.

۲- پیشینه پژوهش

آثار و پژوهش های متعددی درباره سیاست های اقتصادی رژیم صهیونیستی، سیاست خارجی آن و عوامل مؤثر بر آن ها نوشته شده است و مورد توجه پژوهشگران در حوزه روابط بین الملل و اقتصاد سیاسی قرار گرفته است. برخی از آثار مرتبط در این زمینه در ذیل بررسی می شود.

برخی محققین با تکیه بر مسائل داخلی رژیم صهیونیستی از جمله سیاست داخلی و نقش احزاب، جناح ها و نیروهای سیاسی به بررسی سیاست خارجی این رژیم پرداخته اند. در این زمینه حامد فقیه زاده (۱۳۹۷) در پایان نامه ای با عنوان «نقش سیاست هویتی در سیاست خارجی اسرائیل» عوامل داخلی مؤثر بر تصمیم گیری در سیاست خارجی رژیم صهیونیستی را براساس نگاه سازه انگارانه بررسی کرده و نتیجه می گیرد ماهیت منحصر به فرد دینی-نژادی اسرائیل موجب شده که محیط امنیتی مخاصمه آمیزی برای این رژیم باز تولید گردد. در برخی موارد نیز نویسندگانی با تأکید بر جنبه راهبردی نظام بین الملل و نهادهای بین المللی به موضوع سیاست خارجی رژیم صهیونیستی اشاره نموده اند. در این زمینه فریبرز ارغوانی (۱۴۰۰) در مقاله ای با عنوان «گسترش همکاری های فرامنطقه ای اسرائیل با قدرت های نوظهور در دهه دوم قرن ۲۱» افزایش نقش قدرت های نوظهور در شکل دهی به سیاست خارجی فرامنطقه ای رژیم صهیونیستی را متأثر از مجموعه عواملی در سطوح داخلی، منطقه ای و بین الملل می داند. چارلز دی. فریلیچ^۱ (۲۰۱۲) نیز در کتاب «معمای صهیونیسم» سیاست خارجی رژیم صهیونیستی را عمیقاً متأثر از سیاست گذاری های امنیت ملی آن و روابط با اعراب در خاورمیانه می داند. براین اساس نویسنده معتقد است که اساس سیاست خارجی رژیم صهیونیستی بر محوریت مشکلات آن با خاورمیانه تنظیم می شود و رویکردهای تلاویو در توجه به مناطق و کشورهای دیگر متأثر از این نقطه کانونی است. از این رو توسعه روابط اقتصادی خارجی و تلاش برای هماهنگی مواضع و سیاست ها با قدرت های دیگر در راستای تفاسیر امنیت ملی است. آمنون آران^۲ (۲۰۲۰) نیز در کتابی با عنوان «سیاست خارجی اسرائیل از پایان جنگ سرد» به مطالعه و بررسی سیاست خارجی رژیم صهیونیستی در منطقه خاورمیانه و قدرت های جهانی از جمله چین، هند، اتحادیه اروپا و ایالات متحده از پایان جنگ سرد پرداخته و اهداف و منافع سیاست خارجی رژیم صهیونیستی در مناطق مذکور را تشریح می کند. وحیده احمدی (۱۳۹۶) نیز در مقاله «اسرائیل و کشورهای پیرامونی؛ نفوذ امنیتی با پوشش اقتصادی» با بررسی روابط اقتصادی اسرائیل با همسایگان و بازیگران پیرامونی، استدلال می کند که این رژیم در پوشش روابط اقتصادی به دنبال عادی سازی روابط سیاسی و گسترش روابط امنیتی با این کشورهاست. براساس یافته های این پژوهش، روابط اقتصادی رژیم صهیونیستی در منطقه از سه الگوی روابط اقتصادی پایدار باهدف کنترل و ممانعت از بروز و گسترش تنش، روابط اقتصادی

1. Charles D. Freilich

2. Amnon Aran

کمزده باهدف حضور در مناطق استراتژیک و نفوذ دیپلماتیک به منظور عادیسازی و گسترش روابط امنیتی پیروی می‌کند. منابع متعدد دیگری نیز مشاهده و مورد بررسی قرار گرفت که به شرایط اقتصادی رژیم صهیونیستی قبل از تأسیس تاکنون پرداخته بودند. یائیر آهارونی^۱ (۱۹۹۸)، میخائیل شالوف^۲ (۱۹۹۹)، دان پتینکن^۳ (۱۹۶۰) و... از این دسته هستند.

منابعی که ذکر شد میزان اثرپذیری سیاست خارجی رژیم صهیونیستی را از زوایای مختلفی بررسی کرده‌اند و در این راستا بر اثرگذاری مؤلفه‌هایی مثل عوامل داخلی، نقش احزاب، جناح‌ها و نیروهای سیاسی، عوامل امنیتی و راهبردی نظام بین‌الملل بر سیاست خارجی رژیم صهیونیستی تأکید نموده‌اند.

همان گونه که مرور پیشینه پژوهش نشان می‌دهد در بین منابع فارسی و لاتین منبع قابل توجه و مهمی که برهمزمان بر جنبه‌های مختلف برنامه‌های تعدیل اقتصادی در رژیم صهیونیستی و بررسی تأثیرات آن بر سیاست خارجی این رژیم پرداخته باشد، مشاهده نگردید؛ بنابراین از جمله نوآوری‌های پژوهش زیر می‌توان به بررسی سیاست‌های تعدیل اقتصادی رژیم صهیونیستی و تأثیرگذاری آن بر سیاست خارجی این رژیم اشاره کرد که در ضمن آن برای بررسی تأثیر مذکور تلاش شده تا با به‌کارگیری شاخص‌های تعدیل اقتصادی به چگونگی تحول سیاست خارجی رژیم صهیونیستی پرداخته شود.

۳- مبانی نظری؛ نهادگرایی نئولیبرال

برخلاف نظام ملی‌گرای اقتصادی حاکم بر سال‌های بین دو جنگ جهانی، پس از پایان جنگ جهانی دوم یک نظام جدید شامل کشورهای متعدد بر اساس اصول چندجانبه‌گرایی با ویژگی‌های لیبرالیسم، قانون‌گرایی و... شکل گرفت. پس از فروپاشی نظام برتون وودز در دهه ۱۹۷۰ و افول هژمونی ایالات متحده جایگاه رویکرد نهادگرایی نئولیبرال برجسته‌تر گردید. این رویکرد که بر ماهیت جامعه بین‌الملل و اهمیت نهادهای آن به‌عنوان تقویت‌کننده ارزش‌ها تأکید دارد برای فهم و بررسی سیاست بین‌الملل معاصر مناسب می‌نماید. رویکرد مذکور از یک سو به فهم و توضیح منافع حاصل از گسترش همکاری میان کشورها که دارای منافع مشترک است، یاری می‌رساند و از سوی دیگر منطق استدلال و درک نحوه ارتقا قدرت، امنیت و نیز منافع ملی و استراتژیک کشورها را از طریق اتخاذ رفتارهای هماهنگ و تصمیم‌گیری‌های جمعی در یک نظام جهانی توأم با وابستگی متقابل را فراهم می‌آورد. تعمیق پدیده جهانی‌شدن اقتصاد در ارتباط با دیدگاه نئولیبرال که سیاست‌های تعدیل اقتصادی متأثر از آن می‌باشد باعث ایجاد چالش‌های متعدد در سطح حاکمیت دولت‌های ملی گردیده است و ناگزیر باعث ایجاد تغییر و تحول سیاست داخلی کشورها و نوع ارتباط و پیوستگی آنان با نظام بین‌الملل گردیده است. پدیده مذکور برای بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه به معنای تحول در شیوه مدیریت نهادهای اقتصادی، جایگاه دولت، سیاست خارجی و بازتعریف آن‌ها می‌باشد؛ بنابراین شیوه‌هایی که دولت‌ها به واسطه آن از جهانی‌شدن تأثیر می‌پذیرند بستگی

1. Yair Aharoni
2. Mikhail Shalov
3. Don. Patinkin

به الگوی قدرت، روابط درون محیط سیاسی، وضعیت اقتصادی و سایر عوامل دارد (Monadizade, 2020). بنابراین در این پژوهش لازم است تأثیر مسائل سیاسی و اقتصادی در دو سطح داخلی و بین الملل بر سیاست خارجی رژیم صهیونیستی مورد بررسی قرار گیرد. از نظر داخلی تأثیر آن بر گفتمان سیاست خارجی و نیاز به اصلاحات بیشتر در حوزه های حساس سیاسی مثل کاهش هزینه های دولت، افزایش رقابت و تقویت ساختار سرمایه، خصوصی سازی و قانون زدایی، آزادسازی بازار کار و از منظر بین الملل تأثیر آن بر همکاری در نهادهای چندجانبه، تقویت و توسعه روابط با قدرت های بزرگ، کاهش تنش های منطقه ای و توسعه دیپلماسی اقتصادی چندجانبه در سیاست خارجی رژیم صهیونیستی خواهد بود.

۴- الزامات اجرای سیاست تعدیل اقتصادی در رژیم صهیونیستی

پس از تأسیس رژیم صهیونیستی اقتصاد این رژیم بر پایه سه محور اصلی شکل گرفت؛ هزینه های دفاعی بالا، جذب گسترده مهاجرت، ایجاد مؤسسات جدید مثل بانک ها و سازمان های دولتی که همگی مستلزم تزریق انبوه پول عمومی به اقتصاد بود. در نتیجه رژیم مستقر مجبور به اجرای برنامه ریاضت اقتصادی، جیره بندی کالاهای اساسی و محدودسازی تبادل ارزهای خارجی نمود. با وجود این انفجار مهاجرت های خارجی از سال ۱۹۴۸ تا ۱۹۵۱ که جمعیت یهودیان را دو برابر کرد یک چالش جدید را ایجاد کرد؛ زیرا مهاجرین جدید به طور کامل برای مسکن، آموزش و اشتغال به دولت وابسته بودند. در این شرایط گرچه دولت بروکراسی توسعه یافته ای را از دوره پیش از تأسیس به ارث برده بود که قادر به اداره برنامه های اجتماعی و اقتصادی دولت بود. اما همچنان به بودجه و کمک های خارجی وابسته بود و با نداشتن منابع طبیعی قابل بهره برداری و ارائه تنها یک بازار داخلی کوچک و نوپا و مداخله شدید دولت، سرمایه گذاری خارجی کمی را جذب کرد. در این شرایط عمده درآمد رژیم کمک ها و وام های یهودیان دیاسپورا بود که به صورت اوراق قرضه کم بهره به تأمین مالی واردات انرژی مواد خام و نهادهای تولیدی دولت کمک کرد. علاوه بر کمک یهودیان، قرارداد گرامتی که رژیم صهیونیستی در سپتامبر ۱۹۵۲ با آلمان غربی امضا کرد، باعث تزریق گسترده ارزهای خارجی مورد نیاز به اقتصاد اسرائیل شد. این قرارداد تا سال ۱۹۶۴ حدود ۸۵۰ میلیون دلار به خزانه رژیم صهیونیستی کمک کرد. با وجود این عواملی مثل مهاجرت و هزینه های جنگ بودجه و درآمدهای رژیم را شدیداً تضعیف نمود. (Sharaby, 2002, p.29) در مجموع رژیم صهیونیستی در دهه های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ شاهد رشد اقتصادی فوق العاده ای بود. تولید ناخالص داخلی آن در سال ۱۹۵۱ به میزان خیره کننده ۳۰.۱ درصد افزایش یافت و میانگین نرخ ۹/۲ درصد را برای دوره ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۸ رقم زد که در جهان پس از ژاپن با ۹.۷ درصد در رتبه دوم قرار داشت. (Neuman, 1999, pp.33-34)

مهم ترین تغییر در اقتصاد رژیم صهیونیستی پس از جنگ ۱۹۶۷ در صنایع دفاعی این کشور که توسط حاکمیت این رژیم تأمین مالی می شد، صورت گرفت. پس از جنگ ۱۹۶۷ رژیم صهیونیستی به واسطه جاه طلبی هایی که داشت شروع به تولید سیستم های تسلیحاتی پیشرفته از جمله جت های جنگی، تانک، موشک و... برای بازار داخلی و صادرات نمود و باعث شد صنعت دفاعی به عنوان موتور اصلی رشد اقتصادی رژیم صهیونیستی درآید. علیرغم افزایش مشاغل و درآمدهای صادراتی ایجاد شده توسط صنایع دفاعی

و توافق‌نامه تجارت آزاد در ۱۹۷۵ با جامعه اروپا رشد اقتصادی رژیم از سال ۱۹۷۳ تا ۱۹۸۰ کاهش یافت که به دلیل تقاضای دفاعی پس از سال ۱۹۷۳، افزایش هزینه‌های انرژی و رکود جهانی می‌باشد. تورم در اوایل دهه ۱۹۸۰ دو رقمی شد؛ زیرا اشتغال بخش دولتی که مدت‌ها توسط اتحادیه کارگری هیستادروت^۱ حمایت می‌شد به ۳۰ درصد نیروی کار افزایش یافت و رژیم صهیونیستی را مجبور به بدهی سنگین برای تامین مالی مصرف خصوصی در مواجهه با تولید راکد کرد. تنها در سال ۱۹۸۵ یک دولت ائتلافی برنامه اقتصادی سودمند را به اجرا گذاشت، پول رژیم صهیونیستی را اصلاح کرد و اصلاحاتی را نیز برای محدود کردن هزینه‌های عمومی اتخاذ کرد. اصلاحات مذکور هیستادروت را به شدت تضعیف کرد؛ زیرا هیستادروت از نفوذ سیاسی خود برای به دست آوردن ساخت و ساز، بیمه، خدمات بهداشتی و سایر مشاغل استفاده می‌کرد. این اصلاحات راه را برای رونق اقتصادی دهه ۱۹۹۰ هموار ساخت. (Sharaby, 2002, p.30)

۵- چالش‌های ویژه رژیم صهیونیستی

انگاره‌های متفاوت و متعارض سیاسی تأثیری منفی بر همکاری‌های اقتصادی دارند؛ از جمله این انگاره‌ها می‌توان به دو مورد «وجود احساس بیگانگی و دشمنی در مردم کشور هدف نسبت به کشور مبدأ» و «گرایش‌ها و اگراییانه احزاب و گروه‌های مخالف در کشور هدف» اشاره نمود. این موارد قادر هستند تا مقاومت بازیگران سیاسی جامعه اعم از مردم، افکار عمومی، احزاب و گروه‌های حاکم را در جهت ممانعت از شکل‌گیری و یا استمرار تعاملات اقتصادی فعال نمایند (Naghizade, 2022: 87). موفقیت نسبی اقتصاد رژیم صهیونیستی در میان کشورهای در حال توسعه با توجه به شرایطی که تحت آن تکامل پیدا کرده کاملاً منحصر به فرد است.

منابع طبیعی اندک، میراث سوسیالیستی، جنگ‌های منطقه‌ای، تحریم‌های اقتصادی اعراب، جذب انبوه مهاجران و... در مجموع بایستی باعث شکست اقتصاد رژیم صهیونیستی می‌شد. با وجود این پایدارترین چالش رژیم صهیونیستی از زمان تأسیس، هزینه‌های سنگین اجتماعی و اقتصادی مسائل دفاعی-امنیتی بوده است. در طول سال‌ها رژیم صهیونیستی به طور پیوسته در صدر فهرست کشورهای توسعه‌یافته از نظر میزان تولیدات ملی اختصاص یافته به هزینه‌های دفاعی بوده است و در مجموع شامل بیش از ۳۰.۷ درصد از تولید ناخالص داخلی آن را شامل می‌شد. در همین بازه ایالات متحده ۵.۷ درصد، بریتانیا ۴.۹ و فرانسه ۳.۸۵ درصد را صرف هزینه دفاعی کرده‌اند. با وجود این در انتهای قرن بیستم حتی با کاهش عظیم هزینه‌های دفاعی، بودجه دفاعی رژیم صهیونیستی به صورت نسبی سه برابر بیشتر از ایالات متحده و کشورهای اروپایی با نرخی در حدود ۹ درصد تولید ناخالص داخلی است و در طول دهه ۱۹۹۰ پس از جنگ سرد و در جریان روند صلح هزینه‌های دفاعی ۲۰ درصد کل مخارج دولت را شامل می‌شد؛ بنابراین در حالی که اقتصاد رژیم صهیونیستی از نظر سرانه به اقتصاد برخی از پیشرفته‌ترین کشورهای جهان نزدیک شده است، هزینه‌های نظامی آن تفاوت چشمگیری با این کشورها دارد. (Peled, 2001, p.5)

۱. واژه هیستادروت (Histadrut)، سرواژه اصطلاحی عبری به معنای «اتحادیه سراسری کارگران عبری اسرائیل» می‌باشد که در سال ۱۹۲۰ به طور رسمی تأسیس شد.

علاوه بر این، چالش دیگر رژیم صهیونیستی تحریم اقتصادی اعراب بوده است که در واقع قبل از تأسیس رژیم صهیونیستی با تصمیم اتحادیه عرب در دسامبر ۱۹۴۵ مبنی بر امتناع از هرگونه تماس تجاری با یهودیان فلسطین برای خنثی کردن تأسیس یک کشور یهودی آغاز شد. این تحریم‌ها تا سال ۱۹۵۱ فراتر از ارتباط تجاری مستقیم با رژیم صهیونیستی به هر شرکت خارجی که به تأسیس این رژیم کمک می‌کرد، گسترش یافت. این تحریم‌ها در اوج خود توسط ۱۸ کشور عربی و نه کشور مسلمان غیرعرب اجرا شد. یک مطالعه میزان خسارت این تحریم‌ها به رژیم صهیونیستی را از سال ۱۹۴۸ به میزان ۴۰ میلیارد دلار ارزیابی کرده است. درحالی‌که بیشترین آسیب آن‌ها در جلوگیری از سرمایه‌گذاری خارجی در رژیم صهیونیستی بوده است به‌گونه‌ای که تا اواخر دهه ۱۹۷۰ شرکت‌های خارجی کمتر از ۵ درصد کل سرمایه‌گذاری در مناطق اشغالی را شامل می‌شد. علاوه بر تحریم شرکت‌های فراملی به دلیل متعدد دیگری مثل منابع طبیعی اندک، ساختار دستمزدهای بالا و بازار داخلی کوچک تمایل به حضور در مناطق اشغالی را نداشتند. علاوه بر این تصمیم اولین نخست وزیر رژیم صهیونیستی مبنی بر اعطای امتیاز به هیستادروت در زمینه مشارکت در سرمایه‌گذاری‌های خارجی، مانع سرمایه‌گذاری خارجی می‌شد (Shafir and Peled, 2000, p.8).

۶- ماهیت برنامه تعدیل اقتصادی

برنامه تعدیل اقتصادی مجموعه‌ای از خط‌مشی‌های اقتصادی برای کشورهای در حال توسعه است که به وسیله بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول از اوایل دهه ۱۹۸۰ با اعطای وام‌های مشروط به شرط تطابق با خط‌مشی‌های طراحی شده از سوی این نهادها، اجرایی شد. در دهه ۱۹۸۰ که نئوکلاسیک‌ها کنترل دو نهاد مالی بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول را به دست گرفته بودند خط‌مشی‌های برنامه تعدیل ساختاری را به‌گونه‌ای طراحی کردند که به وسیله آن کاهش دسترسی حکومت و تقویت رقابت بازار را به‌عنوان بخشی از دستورالعمل نئولیبرال تشویق کنند. (Mozafarinia, 2016: 100)

مؤمنی در کتاب «اقتصاد ایران در زمان تعدیل ساختاری» به نقل از پاتریشیو مولر^۱ نظریه‌پرداز اقتصاد سیاسی با تلفیق مجموعه‌ای از ویژگی‌های برنامه تعدیل ساختاری صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی چهار استراتژی را برای این برنامه معرفی می‌کند: آزادسازی بازارها و بخش خارجی که مهم‌ترین جز آن آزادسازی واردات است؛ ایجاد انواع انگیزه‌ها برای گسترش صادرات از قبیل کاهش ارزش پول ملی، ایجاد یک نرخ تبدیل واقعی ثابت و حذف مالیات‌های وضع شده بر صادرات؛ تبدیل بخش خصوصی به موتور رشد اقتصاد و برقراری یک سلسله مقررات اقتصادی ثابت و دائمی به موازات دخالت کمتر دولت در اقتصاد. (مؤمنی، ۱۳۸۶، ۴۹). سیاست‌های تعدیل ساختاری بر این اصل مهم تأکید دارند که مشکل رشد اقتصادی ناشی از ساختار درونی کشورهای توسعه‌نیافته است و بر همین اساس برای رفع مشکلات اقتصادی می‌بایست تغییرات اساسی در ساختار درونی دولت‌ها صورت گیرد؛ بنابراین در برنامه تعدیل فرض بر این است که دسترسی به رشد با تأکید بر کاهش نقش دولت در تولید و فعالیت‌های اقتصادی و

1. Patricio Muller

حرکت به سوی بازار آزاد ممکن است.

۷- شاخص‌های اجرای برنامه تعدیل اقتصادی در رژیم صهیونیستی

در دوره زمانی ۲۰۱۰-۱۹۷۰ تحولات اساسی در سیاست اقتصادی رژیم صهیونیستی به وجود آمده به گونه‌ای که تأثیری شگرف در افزایش توان اقتصادی این رژیم داشته آثار این تحولات در جهش تولید و افزایش میزان تولید ناخالص ملی پس از سال‌های ۸۶-۱۹۸۵ کاملاً روشن است. در این رژیم طی سال‌های ۹۴-۱۹۸۵ نیروی کار ۴۰.۳ درصد رشد داشته و تولید ملی به میزان ۵۴.۳ درصد افزایش یافته که نشان‌دهنده افزایش قابل‌ملاحظه توان نیروی تولید است. در کنار مهاجرت نیروی کار ماهر و افزایش توان فنی و ساختاری جامعه اسرائیل، افزایش سرمایه ثابت نقش مهمی در گسترش توان تولید رژیم صهیونیستی داشته است؛ به گونه‌ای که طی سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۸۵ بین ۱۱.۸ تا ۱۳.۸ درصد از کل تولید ناخالص ملی را شامل می‌شد و طی سال‌های ۱۹۹۶-۱۹۹۱ این میزان از ۱۷.۸ به ۲۴ درصد رسیده است. از جمله شاخص‌های مهم برنامه‌های تعدیل ساختاری گسترش بخش خصوصی می‌باشد؛ در این راستا طی سال‌های ۹۴-۱۹۸۵ سهم بخش خصوصی نسبت به بخش دولتی از ۶۶.۶ به ۷۷.۸ درصد رسیده است. این تحول بیانگر سیر صعودی خصوصی‌سازی است به گونه‌ای که نزدیک به ۸۰ درصد بخش‌های مختلف اقتصاد به بخش خصوصی واگذار شده است. به دلیل اهمیت صادرات از سال ۱۹۹۱، حمایت از صنایع داخلی و سنتی که تا اواسط دهه ۱۹۸۰ زیر چتر حمایتی رژیم قرار داشتند به تدریج به نفع صنایع پیشرفته دارای توان صادراتی بیشتر حذف گردید و با رشد سطح آموزش عالی افزایش سرمایه‌گذاری در بخش‌های پژوهشی، صنایع نظامی و غیرنظامی به ویژه صنعت الکترونیک صورت گرفت (Sayegh&Hamedani, 2001: 173).

در رژیم صهیونیستی پیگیری سیاست تجارت آزاد، ورود و خروج سرمایه‌های خارجی و عدم نظارت بر نظام پولی و تغییرات مالیاتی در سال‌های ۱۹۸۷ و سپس سال ۱۹۹۳ موجب کاهش درآمدهای دولتی گردید و طی مدت کوتاهی خطر تورم ثبات سیستم مالی را تهدید کرد؛ بنابراین بانک مرکزی در اواخر سال ۱۹۹۴ سیاست‌های انقباضی شدیدی را دنبال نمود و از سال ۱۹۹۵ سیاست‌های جدیدی تحت عنوان «سیاست بازگشایی» باهدف ادغام کامل رژیم در اقتصاد جهانی جایگزین سیاست‌های سال ۱۹۸۵ شد. اهداف این سیاست شامل کاهش سهم بخش دولتی از ۴۶ درصد در سال ۱۹۹۵ به کمتر از ۴۵ درصد تولید ناخالص داخلی تا اواخر دهه ۹۰، مقرراتزدایی از تجارت خارجی و کاهش تورم سالانه به ۵ درصد بوده است. اما این رؤیا در گرو بهبود عملیات صلح خاورمیانه باقی مانده است؛ بنابراین برنامه‌های تعدیل ساختاری به‌ویژه خصوصی‌سازی در رژیم صهیونیستی به صورت رسمی از سال ۱۹۸۶ آغاز شد. اما تا سال ۱۹۹۶ روند بسیار کندی داشته به طوری که دولت از فروش شرکت‌ها و بخش‌های اقتصادی متعلق به خود از جمله ۱۷ درصد از کارخانه‌های صنعتی فقط ۳.۶ میلیارد دلار به دست آورد؛ ولی بعد از سال ۱۹۹۷ این روند سرعت بیشتری پیدا کرد و دولت سالانه ۲.۳ میلیارد دلار از واگذاری شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی به دست آورد.

اسرائیل طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۵ موفق شد صادرات خود را از الماس صیقل یافته و محصولات کشاورزی به صادرات کالاهای ساخته شده پیچیده مثل سیستم‌های مخابراتی، تجهیزات پزشکی و... تغییر دهد که همین

امر موجب شد ارزش صادرات ۶۰ درصد افزایش یابد و دولت حمایت مالی بیشتری از پژوهش و تحقیقات در بخش صنعت به عمل آورد. ضمناً سرمایه‌گذاری‌های خارجی بلندمدت از ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۶ به ۵ برابر رسیده و در نتیجه بهبود وضع مالی رژیم صهیونیستی موجودی این کشور در خارج از کشور از ۶.۳ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۴ به ۱۹.۸ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۷ افزایش یافته است (Sayegh&Hamedani, 2001:175)

۸- تأثیر برنامه‌های تعدیل اقتصادی بر سیاست خارجی رژیم صهیونیستی

به دنبال تحولات بین‌المللی و حرکت کشورهای در حال توسعه در مسیر توسعه اقتصادی با الگوگیری از نظرات نهادهای بین‌المللی و تحولات داخلی مذکور در رژیم صهیونیستی به‌ویژه پیروزی حزب لیکود^۱ در انتخابات سال ۱۹۷۷م‌زمان با ظهور سیستم اقتصاد سیاسی جهانی اهمیت نقش مباحث اقتصادی بر سیاست خارجی نیز اجتناب‌ناپذیر گردید. در چنین شرایطی اقتصاد سیاسی جهانی و نهادهای قدرتمند مربوط به آن راهنمایی برای فرایند جهانی‌شدن و عنصری مؤثر در روند سیاست‌های ملی و جهانی به شمار می‌آید. ظهور اقتصاد سیاسی جهانی و بروز تغییرات همسو با آن در سیاست خارجی منعکس‌کننده تأثیرات متقابل راهبردهای سیاسی و اقتصادی بر یکدیگر است؛ زیرا علاوه بر ضرورت فراهم‌کردن شرایط داخلی، توسعه وابسته به تأمین شرایط مناسب بین‌المللی از طریق جهت‌گیری تعاملی و توسعه‌گرای سیاست خارجی است؛ بدین معنا توسعه منوط به ایجاد فضایی غیر متشنج در روابط خارجی و بهره‌گیری هرچه بیشتر از امکانات مالی بین‌المللی می‌باشد. براین اساس در ادامه باهدف روشن ساختن تأثیر برنامه‌های تعدیل ساختاری بر سیاست خارجی رژیم صهیونیستی، تحولات مربوط به سیاست خارجی این رژیم را در قبال قدرت‌های بزرگ، مسائل و چالش‌های منطقه‌ای و نهادهای بین‌المللی به‌عنوان شاخص‌های سیاست خارجی توسعه‌گرا بررسی می‌کنیم.

۸-۱- سیاست خارجی رژیم صهیونیستی در قبال قدرت‌های بزرگ

تثبیت موقعیت منطقه‌ای رژیم صهیونیستی در نتیجه پیروزی در جنگ ۱۹۷۳، پیروزی حزب لیکود در ۱۹۷۷، بهبود روابط با همسایگان، ایجاد مشارکت اقتصادی در کنار افزایش روند تولید و عرضه تجاری پایه و اساس مهمی برای ثبات در روابط رژیم صهیونیستی و قدرت‌های بزرگ فراهم آورد. به این ترتیب شیوه‌ای توأم با اعتدال، واقع‌گرایی و انعطاف بیشتر در دیپلماسی این رژیم ظهور کرد. براین اساس از نیمه دوم دهه ۱۹۷۰ اولویت سیاست خارجی رژیم صهیونیستی از استراتژی تهاجمی و تنش‌زا با همسایگان و قدرت‌های بین‌المللی به سمت انجام مذاکرات برای دستیابی به همکاری در زمینه‌های عادی‌سازی روابط با کشورهای همسایه، افزایش همکاری‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای با قدرت‌های بزرگ گرایش پیدا کرد. هدف عمده این ابتکارات فراهم‌ساختن بستری مناسب در سطوح منطقه‌ای و جهانی برای تقویت روند رشد و توسعه اقتصادی رژیم صهیونیستی بود؛ به‌گونه‌ای که رژیم صهیونیستی به سمت یک بازنگری عمده در سیاست خارجی خود متمایل شد که در ذیل به بررسی شاخص‌های مربوط به آن می‌پردازیم.

1. Likud Party

۸-۱-۱- سیاست خارجی رژیم صهیونیستی و ایالات متحده

از زمان تأسیس رژیم صهیونیستی تا اوایل دهه ۱۹۶۰ کمک اقتصادی بخش عمده کمک‌های آمریکا به آن را تشکیل داده است. از سال ۱۹۴۹ تا ۱۹۶۵ تقریباً ۶۳ میلیون دلار کمک سالانه که بیشتر از ۹۵ درصد آن به صورت کمک اقتصادی و نظامی بوده به رژیم صهیونیستی داده شده است. بخش زیادی از این کمک‌های مالی به صورت بلاعوض بوده که نیازی به بازپرداخت آن‌ها نبوده است. از سال ۱۹۷۲ میزان کمک‌های بلاعوض به رژیم صهیونیستی برای کمک به رفع مشکلات اقتصادی آن به شدت افزایش یافت. از سال ۱۹۸۴ به منظور کاهش فشار ناشی از ضرورت بازپرداخت وام‌های دریافتی بسیاری از وام‌های رژیم صهیونیستی بخشوده شد و آمریکا ترجیح داد به جای آن‌ها کمک‌های بلاعوض بیشتری به رژیم صهیونیستی ارائه دهد. این تغییر که به اصلاحیه کرانستون معروف است حاصل مصوبه پیشنهادی سناتور آلن کرانستون^۱ بود که بر اساس آن رژیم صهیونیستی این تضمین را دریافت کرد که برای انجام تعهدات مالی خود در قبال ایالات متحده کمک لازم را از آن کشور دریافت خواهد کرد. بر اساس این مصوبه کمک‌های مالی ایالات متحده به رژیم صهیونیستی هرگز کمتر از میزان بدهی آن کشور به آمریکا نخواهد بود. به این ترتیب از سال ۱۹۸۵ ایالات متحده تأمین ۱.۳ میلیارد دلار کمک اقتصادی بلاعوض سالانه را برای رژیم صهیونیستی آغاز کرد که این

میزان معادل مبلغ بازپرداخت وام‌های قبلی است که دریافت کرده است (Rubin & Keaney, 2001, p.147)

علاوه بر کمک‌های مذکور رژیم صهیونیستی همواره از حمایت‌های خاص کنگره آمریکا نیز برخوردار بوده است. در حالی که کنگره معمولاً با کمک به کشورهای دیگر مخالفت کرده و مبالغ آن‌ها را تا حد ممکن کاهش داده است همواره پشتیبان کمک‌های آمریکا به رژیم صهیونیستی بوده است؛ مثلاً در حالی که رونالد ریگان^۲ برای سال مالی ۱۹۸۴ تقاضای ۷۸۵ میلیون دلار کمک بلاعوض اقتصادی برای رژیم صهیونیستی را کرده بود کنگره ۹۱۰ میلیون دلار را برای این منظور تصویب کرد. (El-Khawas, 1984, p.51) از سوی دیگر رژیم صهیونیستی تنها کشور دریافت کننده کمک‌های اقتصادی آمریکا است که مجبور نیست درباره چگونگی مصرف مبالغ دریافتی پاسخگو باشد و علیرغم اینکه دریافت کنندگان کمک نظامی از آمریکا ملزم هستند همه مبالغ دریافت شده را در ایالات متحده خرج کنند، رژیم صهیونیستی از این قاعده

مستثناء است. (Melman, 1994, p.260)

علاوه بر موارد مذکور تلاش سیاست خارجی رژیم صهیونیستی در کسب حمایت‌های دیپلماتیک ایالات متحده به وضوح قابل مشاهده است. برای مثال از زمان تشکیل رژیم صهیونیستی آمریکا تلاش بسیاری داشته تا پذیرش بین‌المللی این رژیم را در سطح جهانی ارتقا دهد. میانجی‌گری ایالات متحده در چارچوب سیاست خارجی رژیم صهیونیستی در جهت برقراری روابط دیپلماتیک با واتیکان در دسامبر ۱۹۹۳ علاوه بر توافقات صلح با مصر، سازمان آزادیبخش فلسطین، اردن و... نتیجه همین تلاش‌ها بوده است. علاوه بر این تحت تأثیر اقدامات لابی‌های صهیونیستی پیوندهای ویژه‌ای بین مقامات سیاسی طرفین وجود دارد

1. Cranston amendment
2. Alan MacGregor Cranston
3. Ronald Wilson Reagan

وهیئت‌های دیپلماتیک رژیم صهیونیستی به طور ویژه به رؤسای جمهور و سایر مقامات ایالات متحده دسترسی دارند. (Reich, 1995, p.4)

۸-۱-۲- روابط رژیم صهیونیستی و روسیه

به تدریج از دهه ۱۹۷۰ در چارچوب بهبود روابط آمریکا و شوروی، روابط رژیم صهیونیستی و اتحاد شوروی نیز بهبود بیشتری پیدا کرد و طی سال‌های ۱۹۷۱ تا ۱۹۷۲ روند مهاجرت یهودیان از اتحاد شوروی شدت بیشتری یافت. هزار یهودی در ۱۹۷۰، ۱۳ هزار یهودی در ۱۹۷۱ و حدود ۳۲ هزار نفر در ۱۹۷۲ اجازه مهاجرت به مناطق اشغالی را گرفتند. در ژانویه ۱۹۷۲ اولین هیئت رسمی شوروی پس از قطع رابطه در ۱۹۶۷ به دلیل مسائل مهاجرت، وارد مناطق اشغالی شدند و رفت و آمدهای سیاسی و غیرسیاسی روند نزدیکی دو طرف را تقویت کرد. در این شرایط در سال ۱۹۷۳ بیشترین آمار مهاجرت از شوروی به رژیم صهیونیستی به میزان ۳۵ هزار نفر صورت گرفت. در سال ۱۹۷۵ در اجلاس هلسینکی^۱ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر از سوی اتحاد شوروی پذیرفته شد. این اقدام تعهد شوروی نسبت به حقوق یهودیان به ویژه مهاجرت آن‌ها را شدت بخشید (Kulai, 2001:94).

با روی کار آمدن گورباچف^۲ در شوروی شرایط مناسب‌تری برای مقامات رژیم صهیونیستی فراهم آمد تا در چارچوب سیاست‌های جدید کرملین به ویژه ضرورت کنار گذاشتن ایدئولوژی از سیاست خارجی منافعی خود را پیگیری کنند. در این راستا در ۱۹۸۶ اتحاد شوروی در اقدامی نمادین ناتان شارانسکی^۳ ناراضی یهود را آزاد کرد و به او اجازه مهاجرت به مناطق اشغالی را داد و تا پایان ۱۹۸۷ بیش از ۸ هزار یهودی اجازه مهاجرت یافتند که نسبت به ۹۱۴ نفر در ۱۹۸۶ رقم قابل توجهی بود. این رقم در ۱۹۸۹ به عدد بی سابقه ۷۱ هزار نفر رسید. در اواخر سال ۱۹۸۷ در سفر رؤسای کنفرانس ملی یهودیان، کنفرانس رؤسای سازمان‌های مهم یهودی و ادگار برونفمن^۴ رئیس کنگره یهودیان جهان به مسکو طرفین به توافقی دست یافتند که تسهیلاتی برای مهاجرت یهودیان فراهم می‌آورد. مهاجرت هزاران یهودی از روسیه روند دگرگونی روابط دو طرف را تسریع نمود؛ به گونه‌ای که حدود یک پنجم جمعیت مناطق اشغالی را مهاجران یهودی روس تبار تشکیل میداد. در میان این مهاجران یهودی اساتید دانشگاه‌ها، مهندسان، پزشکان، و اصولاً تحصیل کرده‌های جامعه روسیه بخش مهمی را به خود اختصاص داده‌اند. این جریان عظیم در حد گستردهای جامعه رژیم صهیونیستی را تأثیر قرار داده به گونه‌ای که گسترش سریع روابط طرفین پس از فروپاشی شوروی تحت تأثیر این جمعیت بوده است و در دیدار دیوید لویی^۵ وزیر خارجه رژیم صهیونیستی از مسکو در ژانویه ۱۹۹۲ ضرورت توسعه همکاری‌های دو کشور مورد تأکید قرار گرفت (Sharansky, 1988, p.9).

شیمون پرز^۶ وزیر خارجه رژیم صهیونیستی در سفر چهارروزه خود به مسکو در ۱۹۹۲ در کنیسه مرکزی روسیه در مسکو حضور یافته و از یهودیان روسیه برای مهاجرت به مناطق اشغالی دعوت کرد. کمتر از یک

1. Helsinki Summit
2. Mikhail Gorbachev
3. Natan Sharansky
4. Edgar Bronfman
5. David Levy
6. Shimon Peres

ماه بعد پرز و کوزیرف^۱ وزیر خارجه روسیه توافقنامه‌ای را در نیویورک امضا کردند که همکاری روزافزون طرفین در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، حقوقی و فرهنگی را مورد تأکید قرار می‌داد. در ژانویه ۱۹۹۴ وزیر کشاورزی رژیم صهیونیستی یاکوف تزور^۲ از مسکو دیدار کرد و برای آموزش کشاورزان روسی و صدور سبزی و میوه به روسیه قراردادی امضا کرد. هم‌زمان با سفر ژنرال پائول گراچوف^۳ به مناطق اشغالی بر حجم مبادلات تجاری دو کشور به میزان ۲۰ درصد اضافه گردید و روند افزایش مبادلات تجاری دو کشور پس از فروپاشی به طور مستمر افزایش یافت. سفر شیمون پرز نخست‌وزیر رژیم در دسامبر ۱۹۹۵، دیدار بنیامین نتانیاهو^۴ در ۱۹۹۷، سفر ناتان شارانسکی وزیر تجارت و صنایع در ۱۹۹۷ به روسیه و پیروزی حزب «با‌آلیا» در انتخابات ۱۹۹۶ به رهبری شارانسکی که رابطه نزدیکی با روسیه داشت در تقویت بیشتر روابط طرفین در دهه ۱۹۹۰ اثرگذار بود. به‌واسطه حضور حدود یک میلیون روستبار در مناطق اشغالی بزرگ‌ترین گروه قومی خارج از CIS^۵ در رژیم صهیونیستی ایجاد شده است. توسعه روابط سیاسی و اقتصادی میان طرفین و حمایت جدی روسیه از روند صلح خاورمیانه از پیامدهای این واقعیت بوده است. در حوزه روابط اقتصادی در طول سال‌های ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۷ حجم صادرات رژیم صهیونیستی به روسیه از ۴۴ میلیون دلار به ۲۵۱ میلیون دلار افزایش پیدا کرده و میزان واردات از ۱۳ میلیون دلار به ۱۳۴ میلیون دلار رسیده است. در شرایطی که در سال‌های ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۳ تجارت دو کشور به مواد غذایی و کشاورزی محدود بود. به تدریج به مبادلات در عرصه تجهیزات پیشرفته الکترونیک و صنعتی انتقال یافت و انعقاد قراردادهای همکاری‌های فنی دو کشور در سال ۱۹۹۴ گامی در جهت تقویت این گرایش بود. انعقاد قراردادهای همکاری فنی و علمی در نوامبر ۱۹۹۵، قراردادهای همکاری‌های مخابراتی و ماهواره‌ای در ژوئیه ۱۹۹۶، توافق برای توسعه همکاری‌های صنعتی در نوامبر ۱۹۹۷ در کمیته مشترک همکاری‌های اقتصادی و تجاری طرفین در این راستا می‌باشد. در مجموع افزایش روابط تجاری روسیه و رژیم صهیونیستی در سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۷ با رشد ۲۸۹ درصدی همراه بوده است، این ارقام به‌خوبی تحول عمیق و گسترده در روابط تجاری طرفین را روشن می‌سازد (Kulai, 2001: 37).

۸-۲- روابط رژیم صهیونیستی؛ اعراب و کشورهای همسایه

سال ۱۹۷۷ در تاریخ سیاسی رژیم صهیونیستی به‌عنوان یک نقطه عطف و کودتای سیاسی مشهور است. در این سال گروه‌های راست‌گرا در قالب یک ائتلاف به نام لیکود توانستند برای اولین بار قدرت را در رژیم صهیونیستی تصاحب کنند. این مسئله در زمینه سیاست‌های اقتصادی و سیاست خارجی پیامدهای بزرگی در پی داشت. لیکود با تأکید بر حفظ اراضی اشغالی، افزایش قدرت نظامی و توسعه اقتصادی سعی داشت اعراب را نسبت به پذیرش طرح‌های صلح رژیم صهیونیستی و میانجیگری ایالات متحده مجاب سازد؛ کاملاً مشخص بود که در این طرح‌ها حداقل امتیازات به اعراب داده می‌شود. بر همین اساس لیکود به شدت تمایل داشت برای افزایش قدرت چانه‌زنی با هر یک از دولت‌های عرب به‌صورت جداگانه طرح‌های صلح را منعقد نماید.

1. Andrey Kozyrev
2. Yaakov Tzur
3. Pavel Grachov
4. Benjamin Netanyahu
5. Country/Commonwealth of Independent States

۸-۲-۱- روابط رژیم صهیونیستی و مصر

پس از جنگ اکتبر ۱۹۷۳ و هم‌زمان با افزایش تمایل رژیم صهیونیستی برای تقویت روند صلح با اعراب سرانجام در مارس ۱۹۷۹ توافق کمپ دیویدا بین سادات و مناخیم بگین^۲ به امضا رسید. این توافق هرچند باعث حل و فصل همه جانبه اختلافات اعراب و رژیم صهیونیستی نمی‌شد؛ اما مقدمات لازم برای گسترش روند صلح با سایر همسایه‌های عربی را فراهم ساخت. در پی توافق کمپ دیویدا و از اوایل دهه ۱۹۸۰ تاکنون روابط مصر و رژیم صهیونیستی در ابعاد سیاسی، اقتصادی، امنیتی و... همواره رو به گسترش بوده است. مبنای حقوقی ازسگیری و گسترش روابط اقتصادی و تجاری میان طرفین ماده دوم پروتکل الحاقی به قرارداد صلح ۱۹۷۹ است. در ماده مزبور تصریح شده است طرفین در مدت زمانی که بیشتر از ۶ ماه پس از عقب‌نشینی مرحله‌ای نباشد با هدف انعقاد قرارداد تجاری و توسعه روابط اقتصادی دارای نفع متقابل وارد مذاکره شوند. آمریکا یکی از مهم‌ترین شروط انعقاد قرارداد دو جانبه منطقه آزاد تجاری خود با مصر را منوط به پذیرش طرح و قرارداد سه جانبه کوئیز از طرف مصر نمود. (الابعاد الاقتصادية والسياسية لبروتوكول الكوئيز، ۲۰۰۵، ۱۷) بنابراین شروع جدی و علنی تلاش‌ها برای گسترش روابط اقتصادی دو جانبه مصر و رژیم صهیونیستی از نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ و به طور مشخص از سال ۱۹۹۶ هم‌زمان با پیشنهاد آمریکا به طرفین در انعقاد قرارداد مناطق صنعتی کیفی موسوم به کوئیز^۳ می‌باشد. بر اساس گزارش وب سایت التواصل دو پروژه کوئیز و صادرات گاز مصر به رژیم صهیونیستی نقطه عطفی در گسترش روابط اقتصادی طرفین در سال‌های اخیر بوده است.^۴

توافق کوئیز^۵ قرارداد اقتصادی سه‌جانبه میان مصر، رژیم صهیونیستی و آمریکا در سال ۲۰۰۴ می‌باشد که بر اساس آن محصولات تولیدی در زمینه پوشاک و نساجی در قلمرو خاصی از سرزمین مصر در صورت برخورداری از ۱۱.۸ درصد عوامل تولیدی مناطق اشغالی می‌تواند بدون پرداخت عوارض گمرکی یا با پرداخت مبلغ ناچیزی وارد بازار مصرف آمریکا شود. تحت تأثیر قرارداد مزبور میزان واردات مصر از رژیم صهیونیستی در سال ۲۰۰۵ حدود ۲۱.۷ درصد بیشتر از سال قبل بوده است. علاوه بر این طبق برآورد روزنامه‌ها^۶ قرار بر این بوده است که تعداد شرکت‌های صهیونیستی فعال در مصر از ۱۲۰ شرکت در سال ۲۰۰۵ به ۱۵۰ شرکت در سال ۲۰۰۶ افزایش یابد. علاوه بر قرارداد کوئیز قرارداد صدور گاز مصر به رژیم صهیونیستی در سال ۲۰۰۲ به تصویب رسید. محتوای این قرارداد کاملاً طبقه‌بندی و سری بوده است و حدس زده می‌شود از سال ۲۰۰۵ لازم الاجرا شده باشد. آنچه در رسانه‌ها مطرح شده آن است که مطابق این قرارداد روزانه ۱۶۰ میلیون متر مکعب گاز از مصر به رژیم صهیونیستی صادر خواهد شد. به این منظور صهیونیست‌ها خط لوله‌ای را از بندر شیخ زوید در شمال مصر تا بندر عسقلان در فلسطین اشغالی احداث

1. Camp David Accords

2. Menachem Begin

3. The contract of quality industrial zones (Quiz)

۴. مرور ۳۰ سنه علی زیاره الرئیس سادات لاسراييل، التواصل، وب سایت رسمی وزارت خارجه اسراييل به زبان عربي،

نوامبر ۲۰۰۷، قابل دسترسی در www.Altawasol.Gov.is

5. Quiz Agreement

6. Haaretz

کردند. (تقریرالاتجاهاتالاقتصادیهالاستراتیجیه، ۲۰۰۶، ۷۵) بنابراین هر دو طرح کوییز و یاهمکاری‌های گازی در راستای عادی‌سازی روابط رژیم صهیونیستی با محیط پیرامونی عربی- اسلامی بوده به گونه‌ای که گسترش روابط اقتصادی میان مصر و رژیم صهیونیستی با گسترش تعاملات با دیگر طرف‌های منطقه مثل اردن و ترکیه و... همزمان شده است.

۲-۲-۸- روابط رژیم صهیونیستی؛ اردن و فلسطین

پس از انعقاد توافق صلح رژیم صهیونیستی و مصر مرحله بعدی گفتگوهای صلح خاورمیانه متوجه صهیونیست‌ها، فلسطینی‌ها و اردنی‌ها می‌باشد که با شبکه‌ای از روابط اقتصادی ظریف و همبسته با یکدیگر پیوند داشته‌اند و هرگونه کوشش در جهت ایجاد صلح بین آن‌ها به توجه دقیق و کارشناسانه به تعریف روابطی نیاز دارد که بر جریان کالا، نیروی انسانی و سرمایه بین مناطق اشغالی، اردن و فلسطین حاکم باشد.

اردن به‌عنوان دومین کشور عرب که با رژیم صهیونیستی روابط کامل دیپلماتیک برقرار نموده بلافاصله پس از قرارداد صلح اسلوا با صهیونیست‌ها به توافق صلح دست یافت. پس از امضای پیمان صلح میان دو کشور کمیته مشترک طرفین تشکیل شد. پیمان صلح اردن و رژیم صهیونیستی که با نام پیمان وادی عربیه^۲ شناخته می‌شود در سال ۱۹۹۴ در گذرگاه مرزی جنوبی عربیه به امضا رسید. طبق توافق طرفین میبایست نیروهای صهیونیستی در اوت ۱۹۹۴ از سرزمین‌های اشغالی اردن عقب نشینی نموده و نیروهای اردنی نیز در دره عربیه، الناقوره، رود اردن و خلیج عقبه مستقر شوند. دو طرف در نوامبر ۱۹۹۴ ضمن برقراری روابط رسمی دیپلماتیک سفرای خود را نیز معین نمودند و دولت اردن بلافاصله در صدد برآمد تا تحریم‌های اتخاذ شده علیه رژیم صهیونیستی شامل قانون منع معامله با اسرائیل ۱۹۵۸، قانون منع فروش زمین و املاک به اسرائیلی‌ها ۱۹۷۲، و قانون منع تجارت با اسرائیل را لغو کند (Khademi, 2003: 153).

رژیم صهیونیستی بیشترین مرز مشترک خاکی را با اردن دارا می‌باشد. همین امر یکی از پتانسیل‌های گسترش روابط طرفین را فراهم می‌سازد. تل‌آویو و امان پس از موافقت‌نامه صلح دو توافق‌نامه تجاری امضا کردند. توافق‌نامه اول در سال ۱۹۹۵ و توافق‌نامه دوم که به توافق تجارت مشترک بین اردن، آمریکا و رژیم صهیونیستی مشهور شد در سال ۱۹۹۷ میلادی به امضا رسید. این توافق مناطق مشخصی میان فلسطین اشغالی و اردن به منظور انجام همکاری‌های مشترک طرفین مشخص می‌کرد. در چارچوب این توافق ۴۵ کارخانه در ۱۰ منطقه با سرمایه‌گذاری مشترک ساخته شده است. بر همین اساس حجم تجارت طرفین در سال ۲۰۰۰ میلادی ۵۶ درصد افزایش پیدا کرده و در سال ۲۰۰۲ به میزان ۱۰۰ میلیون دلار رسیده که از این میزان ۶۹ میلیون دلار مربوط به صادرات رژیم صهیونیستی و ۳۱ میلیون دلار مربوط به صادرات اردن می‌باشد. (خادمی، ۱۳۸۲، ۱۸۴) بنابراین روابط اردن و رژیم صهیونیستی در طول سال‌های ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۳ نشان می‌دهد که صهیونیست‌ها برنده اصلی قرارداد صلح می‌باشد؛ زیرا رژیم صهیونیستی پس از این قرارداد نه تنها توانسته حلقه محاصره خود توسط کشورهای عربی را بشکند و بسیاری از طرح‌های تحریم اتحادیه عرب را خنثی کند بلکه صادرات و تراز تجاری آن به اردن همواره رو به افزایش و مثبت بوده است.

1. Perjanjian Oslo
2. Israel-Jordan paqe treaty

علاوه بر اردن از دهه ۱۹۷۰ همزمان با جذب بیشتر فلسطینی‌ها در اقتصاد رژیم صهیونیستی فرصت‌های شغلی برای آنان در مناطق اشغالی نسبت به کرانه باختری و غزه افزایش جدی یافت در دوره نزدیک به انتفاضه در سال ۱۹۸۷ حدود ۱۱۰ هزار کارگر نزدیک به یک سوم نیروی کار فلسطین در مناطق اشغالی کار می‌کردند. اقتصاد کرانه باختری و غزه در ۲۰ سال ابتدایی تاسیس رژیم صهیونیستی از لحاظ تجاری به طور فزاینده‌ای به صهیونیست‌ها وابسته شده است. در ۱۹۷۰ حدود ۴۶ درصد از کل غزه به رژیم صهیونیستی بوده در حالی که صادرات به اردن و از طریق آن به سایر کشورهای عرب ۳۸ درصد صادرات کرانه باختری را شکل می‌دهد. تا سال ۱۹۸۷ رژیم صهیونیستی به بازار اصلی صادرات کرانه باختری و غزه تبدیل شد و ۷۹ درصد صادرات آن را به خود جلب کرد در صورتی که سهم اردن و سایر کشورهای عربی به کمتر از ۲۰ درصد کاهش یافت (Rozen&Clawson, 1994: 103).

وضعیت موجود سیاسی کرانه باختری و غزه که در پرتو آن رژیم صهیونیستی بر تمامی فعالیت‌های اقتصادی آن نظارت می‌کند به صادرات فلسطین لطمه جدی وارد آورده است؛ به گونه‌ای که فرآورده‌های اسرائیلی آزادانه وارد کرانه باختری و غزه می‌شوند؛ در حالی که کالاهای کرانه باختری و غزه مشمول مقررات اسرائیلی می‌شوند. رژیم صهیونیستی هرگز آشکارا با صنعتی شدن کرانه باختری و غزه مخالفت نکرده است؛ اما وزارتخانه‌های مختلف با استفاده از مقررات مربوط به صدور مجوز از رقابت فلسطینی‌ها با فرآورده‌های اسرائیلی جلوگیری می‌کند. موشه آرنز^۱ وزیر دفاع رژیم صهیونیستی در سال ۱۹۹۱ تلاش کرد آهنگ صنعتی شدن کرانه باختری و غزه را تندتر کند. در آوریل سال ۱۹۹۱ وزارتخانه‌های دفاع، اقتصاد و برنامه‌ریزی رژیم صهیونیستی طرح اصلاح مالیات را ارائه دادند که مطابق آن ایجاد کارخانه‌ها را در نوار غزه از مالیات معاف می‌کرد. پیشنهاد معافیت مالیاتی طبق توصیه‌های کمیسیون سادن^۲ برای یافتن راه‌هایی جهت احیای اقتصادهای کرانه باختری و غزه ایجاد شد. علاوه بر تصمیمات کمیسیون سادن تشکیلات اداری سرزمین‌های اشغالی در مه ۱۹۹۱ صدور مجوز برای ایجاد ۳۱ کارخانه جدید را در کرانه باختری اعلام کرد (Rozen&Clawson, 1994: 103).

۸-۲-۳- روابط رژیم صهیونیستی و ترکیه

هر چند ترکیه نخستین کشور اسلامی بود که رژیم صهیونیستی را در سال ۱۹۴۸ به رسمیت شناخت اما روابط آنکارا- تل‌آویو به آن سطحی از همکاری‌های سیاسی، نظامی و بازرگانی نرسید که بتوان آن را عادی قلمداد کرد. هر چند در دهه ۱۹۹۰ با ارتقاء روابط دیپلماتیک طرفین تا سطح سفارت توسعه روابط دوجانبه آن‌ها افزایش چشمگیری پیدا کرد. همزمان با پایان جنگ سرد و فروپاشی اتحاد شوروی و تایید ضمنی موجودیت رژیم صهیونیستی از سوی یاسر عرفات در سال ۱۹۸۸ و آغاز گفتگوهای صلح میان اعراب- اسرائیل در مادرید ۱۹۹۱ شرایط برای برطرف ساختن رکود در روابط آنکارا- تل‌آویو مناسب به نظر رسید. در صدر گسترش روابط دو طرف سفر حییم‌هرتزوغ^۳ رئیس‌جمهور رژیم صهیونیستی به ترکیه و گفتگوهای

1. Moshe Arenz

2. Sadden Commission

3. Chaim Herzog

مقامات بلندپایه طرفین در ژوئیه ۱۹۹۹ است که پس از آن عبدالقادر آتش^۱ وزیر جهانگردی ترکیه به مناطق اشغالی سفر کرد و چندی بعد عوزی برعام^۲ وزیر جهانگردی رژیم صهیونیستی از ترکیه دیدار کرد. با تاسیس کمیسیون کار ترکیه و رژیم صهیونیستی و امضای قرارداد آن به وسیله یالیم آریز^۳ رئیس اتاق بازرگانی ترکیه و عوزی نیتانیل^۴ رئیس اتاق صادرات رژیم صهیونیستی روابط طرفین شاهد نقطه عطفی بود. تحت تأثیر این تعاملات سیاسی در ۱۹۹۱ تعداد شرکت‌های صهیونیستی شاغل در ترکیه افزایش پیدا کرد و تعداد آن‌ها به ۱۱ شرکت رسید و ارزش مبادلات تجاری در سال ۱۹۹۲ با رشد چشمگیر به ۴۰ میلیون دلار رسید. علاوه بر این در بخش گردشگری اقدام مهمی صورت گرفته و در این راستا توافقنامه همکاری توریستی میان آنکارا و تلآویوهنگام سفر وزیر جهانگردی رژیم صهیونیستی به ترکیه در ژوئیه ۱۹۹۲ منعقد گردید که در نتیجه آن سالانه حدود ۵ تا ۶ هزار جهانگرد ترک به مناطق اشغالی سفر نمودند. این موافقت‌نامه‌ها در زمینه‌هایی مثل کشاورزی (طرح گاپ^۵) و... در دهه ۱۹۹۰ گسترش چشمگیری داشته است (Nameless, 1994: 195).

علاوه بر موارد مذکور بنا به اهمیتی که تجارت خارجی در اقتصاد رژیم صهیونیستی دارد، این رژیم در ۱۹۷۵ با بازار مشترک اروپا موافقت‌نامه‌ای امضا کرد و از سال ۱۹۸۹ کلیه تعرفه گمرکی کالاهای رژیم صهیونیستی به مقصد بازار مشترک اروپا برداشته شد. این عامل نه تنها در روابط اقتصادی طرفین موثر واقع شد، بلکه به واسطه عضویت رژیم صهیونیستی در موافقتنامه تجارت آزاد با آمریکا و اتحادیه اروپا توانست مسیری مناسب برای صادرات مواد تولیدی سایر کشورها به این دو منطقه بدون پرداخت عوارض گمرکی فراهم آورد. اسرائیل از این فرصت در رابطه با هندوستان استفاده کرد و به عنوان واسطه تولیدات ساخت این کشور را در بازار کشورهای عضو موافقتنامه تجارت آزاد به فروش رساند و در ازای آن هندوستان چندین کارخانه در مناطق اشغالی تاسیس کرد. علاوه بر این نشست‌های اقتصادی خاورمیانه-شمال آفریقا که صهیونیست‌ها را به نمایندگی از دولت‌ها و شرکت‌های عربی در طول دهه ۱۹۹۰ گردآورده بود به رژیم صهیونیستی به عنوان یک شریک اقتصادی احساس مشروعیت بخشید و به کاهش نگرانی‌ها در مورد موقعیت متزلزل آن در منطقه کمک کرد.

۹- تأثیر سیاست خارجی بر بهبود اقتصاد رژیم صهیونیستی

سیاست خارجی مبتنی بر استراتژی تنش‌زدایی و ارتقاء سطح صلح می‌تواند در منطقه خاورمیانه روند توسعه اقتصادی در رژیم صهیونیستی را بهبود بخشد و بخش‌های متعدد اقتصادی در این صورت می‌توانند درآمدهای بالایی را برای رژیم صهیونیستی تحقق بخشند و بدین ترتیب از وابستگی این رژیم به کمک‌های خارجی به ویژه وابستگی به آمریکا و اروپا کاسته شود. برای مثال بخش صنعت در اقتصاد رژیم صهیونیستی حدود ۵۰ درصد تولید ناخالص ملی این رژیم را تشکیل می‌دهد و باعث شده به عنوان یک منطقه صنعتی

1. Abdul Qadir Atash
2. Uzi Baram
3. Yalim Ariz
4. Uzi Nitaniil
5. Southeastern Anatolia Project

در بین کشورهای صنعتی جای بگیرد. اما تداوم این رشد در گرو گسترش بازارهای مصرف خارجی از طریق صادرات می‌باشد و صرفاً با اتکا به بازار کوچک محدود داخلی خود توفیقی نخواهد یافت. در این زمینه عمده صادرات این رژیم در سال ۱۹۹۶ معادل ۲۳.۴۵ میلیارد دلار بوده است که بخشی از آن به کشورهای اروپایی با تکنولوژی برابر و حتی بالاتر بوده بنابراین صادرات رژیم صهیونیستی به اروپا نمی‌تواند سیر صعودی قابل توجهی پیدا کند و رقابت کالاهای صنعتی آن با کالاهای مشابه اروپایی بسیار مشکل خواهد بود. بنابراین جایگزین کردن بازارهای مصرفی خاورمیانه اطمینان بیشتری به صادرات صنعتی رژیم صهیونیستی می‌دهد؛ زیرا کشورهای خاورمیانه از نظر صنعتی شدن در مراحل اولیه قرار دارند و امکان رقابت واقعی در برابر کالاهای ساخت رژیم صهیونیستی را نخواهند داشت؛ بنابراین بهترین بازارهای مصرفی برای کالاهای رژیم صهیونیستی بازار کشورهای عربی می‌باشد و در این راستا رژیم صهیونیستی مجدانه در پی آن است تا روابط اقتصادی خود را با اعراب بهبود بخشد تا از این طریق توان صادرات خود را با توان تولیدهمسان سازد. از سوی دیگر اهمیت منطقه خاورمیانه و اتصال آن به آسیای مرکزی از طریق حوزه خلیج فارس برای رژیم صهیونیستی حیاتی می‌باشد؛ به گونه‌ای که دسترسی به بازارهای آسیای مرکزی و ارسال کالاهای صنعتی موردنیاز این منطقه برای رژیم صهیونیستی چشماندازی است که از سال ۱۹۹۱ به دنبال تحقق آن می‌باشد. در این راستا روند صلح در دهه ۱۹۹۰ باعث شد تا رژیم صهیونیستی صادرات خود به آسیا را به میزان یک سوم افزایش دهد. در طول دهه ۱۹۹۰ بیش از ۳۰ کشور با رژیم صهیونیستی روابط دیپلماتیک خود را آغاز کردند که باعث صادرات بیشتر به این کشورها شد. از دیگر عوامل بهبود دهنده اقتصاد رژیم صهیونیستی سرمایه‌های خارجی می‌باشد که به عنوان یکی از اولویت‌های سیاست اقتصادی آن محسوب می‌شود. حجم سرمایه‌گذاری خارجی در رژیم صهیونیستی قبل از شروع مذاکرات صلح حدود ۴۰۰ میلیون دلار و پس از پیشرفت در مذاکرات و انعقاد توافق صلح با اردن به ۶.۳ میلیارد دلار رسید (Sajedi, 2004: 59).

بنابراین جذب سرمایه‌گذاری خارجی نیازمند اتخاذ سیاست خارجی تنش‌زدا و پیشرفت مذاکرات صلح با همسایگان و حل مسئله فلسطین است. علاوه بر این بهبود سیاست خارجی رژیم صهیونیستی و کاهش تنش‌های منطقه‌ای آن در زمینه‌هایی مثل تأمین نیروی انسانی ارزان‌قیمت، توسعه صنعت گردشگری، افزایش مهاجرت یهودیان و برقراری توازن جمعیتی در سرزمین‌های اشغالی، کاهش هزینه‌های نظامی، تأمین منابع ارزان قیمت انرژی و... محرک‌های قوی برای رژیم صهیونیستی برای اتخاذ رویکرد کاهش تنش و تقویت همکاری‌های منطقه‌ای در سیاست خارجی هستند که هر یک در دهه ۱۹۹۰ هم‌زمان با تقویت مذاکرات صلح تأثیرات مهمی بر اقتصاد رژیم صهیونیستی بر جای گذاشته‌اند.

نتیجه‌گیری

هم‌زمان با تأسیس رژیم صهیونیستی در سال ۱۹۴۸ سیاست خارجی این رژیم بر اساس تقدم حفظ تمامیت وجودی، گسترش فضای حیاتی و تأمین امنیت خود از طریق افزایش تعاملات و همکاری با کشورهای غربی و قدرت‌های نظام بین‌الملل استوار بوده است. در این راستا شرایط مربوط به شکل‌گیری این رژیم، محیط امنیتی منطقه خاورمیانه و دیدگاه کشورهای منطقه نسبت به تأسیس رژیم صهیونیستی در اتخاذ این

رویکرد بسیار حائز اهمیت بوده است. با وجود این به‌مرور از اهمیت مسائل نظامی و امنیتی نسبت به مسائل اقتصادی و توسعه صنعتی رژیم صهیونیستی کاسته شد. به‌ویژه در دهه ۱۹۷۰ میلادی با روی کار آمدن حزب راست‌گرای لیکود و شکست حزب کارگر در انتخابات ۱۹۷۷ سیاست خارجی رژیم نسبت به توسعه اقتصادی و اتخاذ سیاست‌های تعدیل ساختاری اهتمام ویژه‌ای به‌عمل آورد. به‌این‌ترتیب هر گام سیاسی- اقتصادی مطابق با نسخه اصلی برنامه اقتصادی جدید برداشته شد؛ در نتیجه اقتصاد رژیم صهیونیستی از پایان دهه ۱۹۷۰ تحت یک سری تغییرات قرار گرفت که موجب افزایش اهمیت تجارت خارجی، تقویت جریان سرمایه بین‌المللی، کاهش هزینه‌های دولت، افزایش رقابت، تقویت ساختار سرمایه، خصوصی‌سازی، مقررات‌زدایی و... گردید. در این زمینه آنچه در کنار موضوع تعدیل ساختاری و توسعه اقتصادی رژیم صهیونیستی جلب توجه می‌کنده‌زمانی آن با تحول سیاست خارجی این رژیم است. براین‌اساس سیاست‌های تعدیل ساختاری و توسعه اقتصادی رژیم صهیونیستی موجب اولویت یافتن اهداف و منافع اقتصادی در چارچوب سیاست خارجی توسعه‌گرا در چارچوب تقویت روابط با قدرت‌های بزرگ، کاهش تنش‌های منطقه‌ای، تلاش در جهت پیشبرد مذاکرات صلح با کشورهای منطقه و... گردید که باعث بهبود شاخص‌های توسعه اقتصادی رژیم صهیونیستی در زمینه‌های مختلفی مثل گسترش بازارهای مصرف خارجی، افزایش صادرات، جذب سرمایه‌های خارجی، تأمین نیروی انسانی ارزان قیمت، توسعه صنعت گردشگری، افزایش مهاجرت یهودیان، برقراری توازن جمعیتی در سرزمین‌های اشغالی به نفع یهودیان، کاهش هزینه‌های نظامی و تأمین منابع ارزان قیمت انرژی گردیده است.

Reference

1. A. Vahidah (2016). Israel and surrounding countries; Security penetration with economic cover, *Strategic Studies Quarterly*, Volume 20, Number 2, 113-135. (In Persian)
2. Arghwani Pirsalami, F and Dabiri, F (2021). Expanding Israel's extra-regional cooperation with emerging powers in the second decade of the 21st century, *International Relations Research*, Volume 11, Number 2, 183-219. (In Persian)
3. Economic assessment of the general harvest of Mozi Ali Protokol Al-Kweiz Al-Masri, Tahrir Al-Ekhtisadiyah Al-Stratijiyyeh, Al-Ahram Institute, Cairo, 2006. (In Persian)
4. Nameless (1994). A View to the Future of the Middle East: Turkey-Israel Relations, *Middle East Studies*, Volume 1, Number 1, 189-198. (In Persian)
5. Khademi, B (2003). The position of the Middle East peace process in the relations between Jordan and Israel from 1990-2002, Master's thesis, Shahid Beheshti University. (In Persian)
6. Zakari, S.Q (2019). Review of the latest economic-energy relations between Egypt and Israel, *Regional Studies: Israel Studies and American Studies*, Volume 12, Number 3, 59-80. (In Persian)
7. Rozen.H and Clawson. P. (1994). Economic Consequences of Peace for Israel, Palestine and Jordan, *Middle East Studies*, Volume 1, Number 3, 569-579. (In Persian)
8. Sajedi, A (2004). Arab and Israeli developments and the region's need for peace, *Journal of the School of Administrative Sciences and Economics*, Volume 17, Number 2, 47-70. (In Persian)
9. Seyed Taghizadeh, S.h and Gudarzi, M (2022). The application of public diplomacy in expanding economic cooperation with the target country, *World Politics*, Volume 11, Number 2, pp. 110-73. (In Persian)
10. Shalov, M and Farshadghar, N (2000). Do globalization and liberalization normalize Israel's political economy? *Regional Studies: Israel Studies and American Studies*, Volume 2, Number 1, 101-132. (In Persian)
11. Sayegh, Y and Hamdani, A (2008). Israel's Economic Capabilities, *Regional Studies: Israel Studies and American Studies*, Volume 2, Number 2, 151-184. (In Persian)
12. Faqihzadeh Gurji, H (2017). The role of identity politics in Israel's foreign policy, PhD thesis, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University. (In Persian)
13. Kulai, E (2010). Soviet Union and Israel, relations and orientations, *Middle East Studies*, Volume 8, Number 3, 71-112. (In Persian)
14. Kulai, E (2011). Development of relations between the Russian Federation and Israel (with an emphasis on the Islamic Republic of Iran), *Journal of the School of Law and Political Sciences*, Volume 57, Number 1, 56-11. (In Persian)
15. Mozafarinia, M, Manouchehri, A and Ghafari, M. (2015). Political ideology of structural adjustment model, contemporary political essays, volume 7, number 20, 93-116. (In Persian)

16. Momeni, F (2006). Iran's economy at the time of structural adjustment, Tehran, Naqsh-Nagar. (In Persian)
17. Manadizadeh, M. (2019). The impact of economic adjustment policies on the evolution of India's foreign policy (1991-2014), doctoral thesis, Allameh Tabatabai University. (In Persian)
18. The Economic and Political Dimensions of Al-Kouiz Al-Masri and the Expert of Jordanian Experience, Al-Dawali Center for Future and Strategic Studies, 2005(In Persian)
19. Aharoni, Y. The Israeli Economy: Dreams and Realities (London: Routledge, 1991), p. 3.
20. Aharoni, Y. (1998). The Changing Political Economy of Israel. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 555, 127-146.
21. Aran A. Israel's foreign policy since the end of the Cold War. Cambridge University Press; 2020.
22. D. Patinkin, The Israel Economy: The First Decade, Jerusalem: Falk Project for Economic Research in Israel, 1960.
23. Dan Peled, "Defense R&D and Economic Growth in Israel: A Research Agenda," paper prepared for Samuel Neaman Institute for Advanced Studies in Science and Technology, Technion-Israel Institute of Technology (March 2001).
24. El-Khawas, M. (1984). American Aid to Israel: Nature and Impact. Vermont: Amana Books.
25. Freilich, Charles D. (2012) Zion's Dilemmas: How Israel Makes National Security Policy. Cornell University Press.
26. Melman, yossi and Raviv, Dan (1994). Friends in Deed: Inside the U.S.-Israel alliance. New York: Myperion.
27. Reich, B. (1995). Securing the Covenant: United States-Israel Relations after the Cold War. Connecticut: Praeger Publishers
28. Rubin, B and Keaney, T. (2001). US Allies in a Changing World. Portland: Frank Cass.
29. Sharaby, L. (2002). Israel's Economic Growth: Success without Security. Middle East of International Affairs. 6.
30. Shoshana N, "Aliyah to Israel: Immigration Under Conditions of Adversity," Discussion Paper No. 89 (December 1999), Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn,
31. Shafir. G. & Peled Y. (2000). The new Israel: peacemaking and liberalization. Westview Press.
32. Sharansky. N, "The Russian in Modern Israel", International Affairs (Moscow), Vol. 44, No.6, 1988.

COPYRIGHTS

©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

